Резюмета на трудовете на Антоанета Бориславова Балчева, публикувани след заемането на академичната длъжност „доцент“

Монография

Култура на пътуването. Преплетени текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX до средата на XX век. София: Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“, 2025, ISBN: 978-619-7179-64-4, 274 с.

Настоящата монография цели да преосмисли феномена на пътуването като философска идея, художествен образ, социална практика с породените от него пространствени и времеви представи, предполагащи разгадаването на система от знаци, в които са закодирани обичаите, ценностите, традициите, манталитетите, личностните и колективни идентичности на българи и хървати. Обговарянето му като метафора на самопознанието и авторефлексията, архетип на творческия процес позволява да се направи опит за систематизация и типологизация както на взаимните представи, изградени у двата народа през изследвания период, така и на проявените в текстовете литературни паралели в културния трансфер на идеи, ценности, естетически критерии през епохата на модернизма. Акцентът е поставен върху ролята му на посредник за оформянето на специфични за българската и хърватска култури диалогични полета на фона на постоянната размяна в опозициите между „свое“ и „чуждо“, Център и Периферия, Запад – Изток, национално – наднационално в духовната биография на Стария континент.

Уводната част на книгата концептуализира необходимостта от въвеждането на синтагмата *култура на пътуването* в изследването, предпоставяща проявената семантична пространственост на литературния дискурс и създаваща основание да бъдат включени разнородни по своята структура исторически извори, литературни творби, пътеписи, очерци, пътни бележки, оформящи добра основа за навлизане в рецептивния модел на общуване между българските и хърватските елити на фона на широката мрежа от културни, социални, исторически и политически контакти от края на XIX до първата половина на XX век. Анализирана е ролята на пътуването като основна категориална

структура в хуманитаристиката и съвременното интердисциплинарно тълкуване на понятието мобилност, променящи изцяло подходите и перспективите за разгадаване на явлението. Обговорено е въвеждането му като основна познавателна единица в социалната и културна история, благодарение на теоретичните постановки на Реймънд Уилямс, Джеймс Клифърд, Ричард Джонсън, Пърси Адамс, Мери Луиз Прат, Ерик Лийд и редица други културолози, открояващи различни нива на неговото функциониране, пренесени в конкретния контекст на социалния живот или битие на ежедневната култура и обуславящи въвеждането му като ключов обект за изследване от страна на географията и туризма, психологията, антропологията, културологията социологията, литературата, историята и пр.

Подобна разширена интерпретация предопределя включения кратък преглед на осъществените от критиката опити за фиксирана нормативна класификация на литературата, свързана с пътуването. Съпоставени са основни аргументи при „четенето“ на т.н. *travel literature* и *travel writing*, които постигат съвсем различни резултати в периода на постмодерната наука, благодарение на интертекстуалните интерпретации на Ролан Барт, Юлия Кръстева, Жерар Женет, Цветан Тодоров, Алгирдас Греймас и техните възпитаници. Функционалната приспособимост на мотива за пътуването към всяка семантична матрица в изкуството на разказвачеството или наратологията поражда сериозни затруднения при определяне на жанровата специфика на повечето пътешественически текстове. Независимо от многобройните опити за тяхното диференциране, акцентът в изложението е поставен върху жанровия синтез, доминиращ в повечето произведения, придаващ „отвореност“, „рефлексивност“, „теоретична гъвкавост“ при свързването на пътуването и писането като взаимно допълващи и определящи се процеси. Изявената между тях металитературност е предадена през теоретичните постановки на Мишел Бютор, създател на дисциплината „итерология“, Гастон Башлар, Ролан Барт, Мишел дьо Серто, определящи пътуването като метафора на писането или метатекстуално приключение. Очертаната в тези естетически възгледи насока придава особено значение на текстовете, в които авторът досътворява или изцяло преизгражда, преработва реалните точки на своя маршрут в контекста на социално-историческите и екзистенциални моменти от своето странстване. Подобна интерпретация е в основата на възприетия в монографията подход при очертаване на изследователската рамка и

методология за работа с разнородни по жанр творби, включени в четирите отделни глави на настоящото проучване. В опита да се установят неговите хронологични очертания водещо бе въведеното от Ерик Хобсбаум схващане за „дългия XIX“ и „краткия XX“ век, съдържащо в определението за столетие неговата завършена житейска траектория или жизнена цялост, а не календарния му еквивалент. В края на увода е направен обзор на българските и хърватски литературноисторически изследвания, посветени на пътешественическата литература, както и на взаимния интерес на елитите към културната история на двата народа от края на XIX до средата на XX в., проявен в отделни пътеписни очерци и бележки, документирали техните впечатления в различни по големина публикации.

Първата глава от книгата тематизира културата на пътуването на българските и хърватските интелектуалци от края на XIX и началото на XX век, доминирана от идеята за национално себеутвърждаване и културна еманципация. Разказът за пътя е обединен от рефлексиите към ценностите на наследената култура, към различието, другостта в контекста на наложената от епохата необходимост за разрешаване на националния идеал. Разгледано е до каква степен пътуването е все още в коловозите на локалното и традиционното и доколко предлага нови културни кодове за самоидентификация. Въз основа на непубликувани или слабо проучени текстове е откроена динамиката на социално-историческите промени от началото на XX век до навечерието на Първата световна война, разграничени са модалностите на пътя, очертани от славянофилския патос и желанието за по-детайлно преосмисляне на националната идентичност. Обговорени са тенденциите за отдалечаване от идеологическата матрица и опитите за разчупване на стереотипните представи за близост и общност, диалектиката на видимото и невидимото във въображението и в реалността, подсилена от субективизирания наратив и желанието да се надникне в интимността на чуждото пространство. Наблегнато е върху силния идентификационен ресурс на посланията към читателите, носещи двустранно обменената информация за света и собствената им идентичност.

Синкопният характер на модерната епоха, утвърждаваща една „рефлексивна динамика“, изместила границите на битуващите идеи и представи, преосмисля пътешествието като дискурсивна процедура. Разглеждането му като семиотична знакова реалност, превърнала се в интегрална част от литературно-естетическите платформи на

творците в краевековието е проблематизирано във втората глава на настоящото изследване. Предизвиканите от структурните предизвикателства на модерността промени в психологията на индивида, дават възможност за синхронен прочит на специфични културни образци и практики, оформили поетиката на пътя в българския и хърватския модернизъм като архетип на житейско поведение, метатекстуално приключение, „поезия на модерната цивилизация“. Драматизмът на историческите събития от началото на века с нерешения национален въпрос, трескавата обмяна на реални и въобразени традиции, водеща до мъчителното преоткриване и преподреждане на идентичности на нивото на европейското и националното задават интерконтекстуалната рамка, в която са разгледани текстовете на Антун Матош и Пенчо Славейков. Обединени около проекта на модернизацията и европеизацията, те са тълкувани с оглед на динамичното съотнасяне на двата основни вектора за посока: на подобността и континуитета и на различието, дори разрива. Търсеното отдалечаване от затворените структури на възрожденския идентификационен код, от унаследените художествени конвенции на миналото са интерпретирани на фона на субективизацията на пътуването като ключ към себеизграждане, духовно усъвършенстване и извисяване на твореца, бягащ от дисхармонията в живота, в света на високите художествени идеали.

Проследените духовни траектории на българските и хърватските елити с породените от тях мисловни карти, свързани с традицията и произведени от наблюдението са предмет на анализ в третата глава, посветена на емоционалното картографиране на „своето“ и „чуждото“. Обговарянето на отделни литературни топоси, артикулирани от реалните и въображаеми маршрути на пътуващите провокира нови аспекти в динамично променящите се дискурси на познатото и непознатото, детерминирани от актуалните за времето си идентичностни процеси. Венеция – най-често отразяваният италиански град в хърватската литература е разгледана като метатекст, изпълнен с митологеми на въображаемото, пространство за проектиране на културна памет и диалог между различни цивилизационни кодове и темпорални пластове. Навлизането в променливата му морфология чрез някои от емблематичните за XIX в. творби създава аналитична основа за изследването на един изменящ се и флуидно изплъзващ се маршрут, функциониращ като културен и етически текст в хърватската художествена словесност. Особено внимание е отделено и на срещата на българските писатели от началото на XX век с Черноморието,

отключила импулса за осмислянето му едновременно като автономен литературен образ и национално притежание, копнежа за проникване в тайнствените и очарователни светове на един недостатъчно изследван духовен ареал. Проследено е преминаването от познавателно-описателния, документално-информативен стил към естетико-философско осмисляне на незаглъхващия диалог между родното и чуждото, съпътствано от потапянето във водите на „вътрешното аз“ и метафизичното съзерцание на хоризонтите на необятната морска шир в пътеписите на Иван Вазов, Антон Страшимиров, Анна Каменова, Кирил Христов и Дора Габе. Наблегнато е върху комплексното съжителство на оформилото се множество от малки хронотопи и подвижни идентичности в рамките на характерните за времето философски идеи на Шопенхауер, Ницше, прозренията на Станислав Пшибишевски, Бергсоновата метафизика, екзистенциализма на Зигмунд Фройд и Карл Густав Юнг.

Особено продуктивен при изследването на пътуването като рефлексивен проект за конструиране на идентичност е съпоставителният анализ на текстове от междувоенния период до средата на XX век, извършен в четвъртата глава от настоящата монография. Свързани с взаимната представа за населяваните от българите и хърватите земи, те са анализирани в качеството им не само на описания, отразяващи историческите и културни забележителности, но и като семантично поле за лично духовно картографиране, за индивидуална себерефлексия и съпреживяване на общото европейското минало и настояще от страна на повествователите. Субективният наратив на пътя е представен в рамките на диалога на авторите с традицията и модернизацията, с древността и новите урбанистични решения, с полета на въображението към едно по-съвършено бъдеще в условията на все по-забързаното технологично време, на изявения стилистически плурализъм на естетически критерии, практики и културни кодове. Критичният преглед на недостатъчно проучените архивни материали и пътеписи отваря възможност за навлизането в нови аспекти на един богат рецептивен модел на общуване между българи и хървати. Отразеният в тях градски пейзаж е интерпретиран не само като урбанистичен текст, но и като „антропологическо място“, в което се редуват противоречивите символни и културни послания на съвременната епоха.

В очертания локален и времеви контекст запазено място е отредено на творчеството на жените пътешественички, извоювали духовна еманципация и

дистанцирали се от наложените социални стандарти за женственост. Спецификата на техните текстове е проучена с оглед на навлязлата промяна в хабитуса, жизнения и творческия им път, кореспондиращи с наложилите се нови вкусове и социални практики, сред които пътуването заема сериозна роля със заявения в него субективен потенциал и възможност за текстова реализация. Обединяващ мотив в повечето пътеписи е вкусът към приключението, откривателството, желанието за навлизане в нови пространства, израстване и усъвършенстване на индивидуалния човешки опит. Описаните впечатления са разгледани като част от по-големия наратив за неизбежния кръстопът между Изтока и Запада, фрагментаризацията на модерния свят и дискурса за Европа, мислена като символ на класическата древност и *forma mentis,* обединяваща тема в културната рамка на стойностите.

В оптиката на цялостната философия на физическото и духовно скиталчество, осъществено от представителките на „нежния пол“ са разчетени и посветените на страната ни пътеписи на Весна Парун. Макар и написани в един по-късен период, те доразвиват много от възприемателските нагласи, залегнали в пътешественическата литература през предходните десетилетия, сред които водеща е идеята за свободата, проникнала във всички нива на художествената структура на „пътуването“ и фиксирана в нейната конструктивна основа като принцип на свободния, безсюжетен разказ. В своеобразния палимпсест на писателката смело се преплитат странстващи сюжети, образи и теми от историята и литературата ни. Част от създадените имаголожки картини се представени като метатекст на собствения ѝ онтологичен маршрут, превърнал се в основание за творческо вдъхновение и условие за духовно възкресение.

Особен акцент в отделните части на книгата е поставен и върху социалните практики, свързани със света на пътуването. В историята на всекидневиня живот те са неотлъчно свързани със състоянието на пътищата и пътеките, парите, възможностите за превоз, гостилниците и местата за пренощуване, храната и пиенето, вещите на пътешественика, обществото и литературата по пътя. Откроените в текстовете примери, свързани със споделения опит на пътешествениците, докосват редица акорди, зад които се долавя както ускореният ритъм с дисонансите и безпокойството на модерния свят, така и проникването на нови ценности в психологическите и социални структури.

Извършените в изследването анализи и наблюдения провокират осмислянето на зададените от хронотопа на пътя пространства на физическото и фикционалното, пораждащи богата мрежа от микроистории в рамката на макроисторията. Преплетените текстове и съдби на българи и хървати от края на XIX в. до първата половина на XX-то столетие, обект на настоящото проучване, са интерпретирани като част от една доказала се във времето диалогичност, добила отчетливо изражение през модерната епоха, когато пътуването се утвърждава като агент и модел за трансформация, метафора за творческо обновление, самопознание и стремеж към универсалност и космополитност.

Студии

Реторики на пътя в литературата. Наблюдения върху творчеството на български и хърватски писатели от XIX и началото на XX век. – В: Балчева, А. (съст.). „Култура на пътуването в Европейския Югоизток“. Редакционна колегия: Елена Сюпюр, Хървойка Михановић-Салопек, Христина Марку. София: Институт за балканистика с Център по тракология, БАН, 2020, ISBN: 978-619-7179-13-2, 349 – 366, (36 611 знака – 20, 339 страници х 1800 зн.).

Изследването е посветено на образа на пътя като понятиен конструкт в българската и хърватската литература от края на XIX и началото на XX век. „Сагата на ходенето” (Мишел Дьо Серто), функционираща като семиотична знакова реалност е разгледана в различни по жанр текстове, отразили както философските настроения на времето, така и актуалните представи за странстване, пътешествие, дирене и себеутвърждаване. Съпоставени са конкретни произведения от литературата на Възраждането и Илиризма, чрез които се изграждат разказите за историческата, езиково-културна и ценностна идентичност на стремящите се към национална еманципация общности. Изтъкната е възпитателната, информативна и социална функция на първите землеописания на Драгутин Селян “Zemljopis pokrajinah Ilirskih iliti Ogledalo zemlje…” (1842) („География на Илирийските провинции или огледало на земята...“), Франьо Юкич “Zemljopisno-povjesno opisanje Bosne” (1841), („Географо-историческо описание на Босна“), Франьо Брадашка “Sravnjivajući zemljopis: za više razrede srědnjih učionah” (1867) („Сравнителна география: за горните класове на средните училища“), както и на първите български оригинални учебници по география – петата част на „Славяноболгарское детеводство“ (1835) на

Неофит Бозвели и Емануил Васкидович, озаглавена „Краткое политическое землеописание за обучение на болгарското младенчество“; „Общое землеописание“ (1843) на Константин Фотинов, „Стихийни уроци землеописания…“ (1843) на Сава Радулов и др. Целящи да задоволят просветителските тежнения на епохата, насочени към народно самопознание и самоопределение, успоредно с развитието на периодичния печат, те ще дадат тласък за разгръщането на пътеписния жанр, който все повече се налага като културна и обществена необходимост. Откроени са както общообразователните утилитарни цели на първоначалните творби, така и постепенното усложняване на пътеписните текстове с навлизането на все повече субективизъм, на желанието за оттласкване от възрожденския код по посока на едно съизмерване с европейския свят и изграждане на национална карта на световното познание. “Putositnice” („Пътни бележки“) на Антун Немчич, “Dopis iz Mletaka” („Писмо от Венеция“) на Иван Кукулевич Сакцински, “Listovi o Italiji” („Страници за Италия“) на Адолфо Вебер Ткалчевич, “Putovanja” („Пътешествия“), “Putopisne crtice” („Пътеписни щрихи“) на Томо Скалица, „Автобиография“ на Мийо Крешич и др. са интерпретирани от гледна точка на социалната динамика, индивидуално-психологическа нагласа на творците и тяхната променяща се културна сетивност, в резултат на обогатения социален опит и придобити познания, променящи съществено отношението към пътя и пътешествието.

Особен акцент е поставен върху мотива за пътуването в Югоизточна Европа на границата на двете столетия, обвързан със синтеза на „модерното” и „националното”, обусловен от съотношението между духовните традиции на полуострова, европейските и извъневропейски маршрути и намирането на собствен език за националните култури. Придвижването на т.н. homo viator във времето и пространството е маркирано не само от условността на картографските знаци, но и от стремежа към „непознатото“, превърнало се в притегателна територия, наситена с нова символика – тази на личните преживявания и на удоволствието да се пътува. Новата емоционална настройка и нов тип светоусещане е разгледано в контекста на естетическите търсения и неоромантични визии на предвестниците на българския и хърватския модернизъм, тълкуващи пътуването като „движение на духа“, водени от вярата във възможността за безкрайно променяне и амбивалентност на А-за. Разгледан е мотивът за бягството, като отрицание на

стандартното съществуване, на еснафското и филистерско тесногръдие чрез търсенето на универсални стойности в изкуството, на общочовешки норми и ценности.

Студията отстоява тезата, че реториката на пътя в творчеството на българските и хърватски интелектуалци от XIX и началото на XX в. е белязана от елипсата на Одисеевия кръг на пътешествието. Неговата траектория е история на странстването и завръщането, която в годините на ранния модернизъм все още е свързана с овладяването на идентичността и нейната цялост.

България през очите на Мариян Алкович и Франьо Хорват Киш. In: Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie, 13/2024, 2024-12-19, e-ISSN: 2449-8297, 142–157 (41 736 знака – 23 страници x 1800 зн.). **https://doaj.org/article/3f6d9c7b10b845cd81314ef1fe9b9e0c**

Студията се фокусира върху отразените в пътеписите на Мариян Алкович („Път: Белград – София – Цариград“) и Франьо Хорват-Киш („Видяно и невидяно“) впечатления от България в навечерието на Първата световна война на фона на динамичната промяна в социалните, народопсихологическите и политически нагласи както на отделния индивид, така и на различните национални общности. Текстовете им са анализирани в контекста на появилите се нови виждания и аспекти в реализацията на идеята за славянска солидарност и на заплетените междуславянски отношения, съпътстващи проведения през 1910 г. в София Втори подготвителен славянски събор. Откроени са съдържащите се в тях просветителски тенденции, примесени с романтични внушения и насочени към поощряване на обществената заангажираност, национално самопознание и самоопределение главно в рамките на славянското семейство. Едновременно със заложения славянофилски патос специално внимание е отделено и на актуализирания авторски наратив за епохата и времето, картографията на хърватското, българското и южнославянското пространство. Изявената многоликост в профила на пътуващия, съвместил в себе си писателя, публициста, изследователя и политика е повод да се акцентира върху променените рецептивни нагласи спрямо съвременните културноисторически и политически реалии, довели до разклащането на представите за границите на присадените геополитически модели и до пълноценно отразяване на живия актуален живот на българите, свързан с навлязлата в него европейска модернизация.

В обсега на изследването са включени и промените, настъпили в историческата поетика на хърватския пътепис на прага на модернизма, свързани с отдалечаване от чисто реалното, умозрително и документално издържано описание на фактите и събитията. Синкопният характер на модерната епоха, утвърждаваща една „рефлексивна динамика“, измества границите на битуващите идеи и представи и преосмисля пътешествието като дискурсивна процедура. Налице е оттласкване от видимата обективност, осъществявана от всезнаещ разказвач в трето лице, фиксирана гледна точка и ясна и категорична морална позиция. Все по-широкото навлизане на белетристичните структури в публикуваните „Пътни бележки“ (“Putositnice”, 1852) на А. Немчич, „Страници за Италия“ (“Listovi o Italiji”, 1861) и „Пътуване към Цариград“ (“Put u Carigrad”,1886) на А. В. Ткалчевич ще изтласкат на преден план естетическите критерии при отразяване на пътническите впечатления, необходимостта от субективна творческа визия, която ще достигне пълната си реализация при Антун Матош с включените в пътеписите му импресии, речеви обрати, асоциации и духовитост.

Анализираните тенденции са обговорени през пътеписното творчество на Франьо Хорват Киш, при когото субективността е преминала в индивидуализъм, а разказът за преживяното издава модерното напрежение на съвременната личност, търсеща себе си, провокираща и провокирана на фона на едно постоянно изплуващо недоверие и неудовлетворение от действителността. Неговите пътеописания от София, Плевен, Търново, Варна пресъздават емоционалното му състояние, впечатленията, импресиите, мислите, предизвикани от непосредствените му наблюдения и наблягат върху „вътрешната топография“ на неконвенционалния пътешественик. „Видяното и невидяното“ от неговото скиталчество отразяват както собствените му авторефлексии, така и богатата мрежа от културни кодове и стереотипи, оформящи личностните и ценностните приоритети на отделните народи.

Разгледаните творби са ценен документ за народопсихологията и социално-историческите промени в началото на XX в. при българи и хървати. В оптиката на взаимните им срещи се оглеждат наративите за историческата, езиково-културна и ценностна принадлежност на двата народа, в които са вградени новите естетически търсения и абстрактните философски прозрения на творците.

Стилиян Чилингиров и Хърватия – една непрочетена страница от българо-хърватските културни взаимоотношения. – In: Bugari i Zagreb. Povijest, kultura i politika. Zbornik radova sa znanstvenog skupa „Hrvatski i bugarski kulturni djelatnici u Zagrebu, 2-4. Listopada. Изд. на Института за история на хърватската литература, театър и музика и Отделението за исторически науки при Института за исторически и обществени науки – ХАНИ, Zagreb., 2019, ISBN 978-953-347-208-9, 157-176 (43 802 знака – 24 страници х 1800 зн.).

Студията е основана на непубликувани до този момент материали от личния архив на Стилиян Чилингиров – енциклопедична фигура, едно от „лицата на паметта" на епоха, изпълнена с динамични промени и резки обрати в историята на българи и хървати. Богатото му литературно, публицистично и библиографско наследство, съхранило значими факти от историческата и културна летопис на двата народа, се разглежда през призмата на два активни етапа в развитието на българо-хърватските взаимоотношения: от Освобождението на България (1878г.) до Първата световна война и периода 1941-1944г., когато България и Хърватия са политически съюзници. Анализирани са чертите на характерните за времето дискурси за славянска принадлежност, национално себеутвърждаване и европейско съизмерване в публикуваните от Стилиян Чилингиров „Славянска антология", стихове, посветени на Людевит Гай и преводи от Станко Враз, Петър Прерадович, Миховил Николич, Ричард Каталинич Йеретов и други хърватски поети. Взаимният обмен в областта на науката и културата, функциониращ главно под формата на лични контакти е богато илюстриран и чрез обширната преписка на Стилиян Чилингиров с ректора на Софийския университет проф. Степан Юринич, с Макс Базала, с редактора на „Anđeo Čuvar" Людевит Краячич, който през лятото на 1938 г. издава христоматия с поместени в нея приказки от талантливия ни детски разказвач.

Особен акцент е поставен върху втория активен етап от българо-хърватската културна взаимност, настъпил след подписването на военния и политически съюз между Загреб и София в рамките на Тройния Пакт. Пресъздадена е динамиката в интензивния българо-хърватски диалог, белязана от важни за времето си събития като учредяването на Хърватско-българско дружество в Загреб, подписаната през декември 1941г. Културна спогодба, както и първото служебно посещение на хърватските писатели в България, когато Стилиян Чилингиров в качеството си на Председател на Съюза на българските писатели посреща Владимир Назор, Милан Бегович, Славко Колар, Анте Бонифачич,

Иван Есих, Драгутин Тадиянович, Добриша Цесарич и др. Сред многобройните интервюта и материали на именития ни интелектуалец, поместени във вестниците “Hrvatski list”, “Obzor”, „Утро“ и други, особено място заемат публикуваните в десет последователни броя на в. „Днес“ впечатления и бележки под общото заглавие „Хърватско и Загреб”. От позициите на модерния за времето си аналитичен психологизъм авторът синтезира традиция и модерно, за да извае своята визия за Хърватия. Основният фокус на повествованието е съсредоточен върху Загреб – столицата, която според израза на Мишел Фуко: „задава ритъма на цялата страна, предопределяйки нейната структура...“. Градът е представен като събирателен образ на хърватската история и културна идентичност, добивайки качествата на медиум, свързващ различни културни пластове и ценностни йерархии. Загреб на Стилиян Чилингиров не е просто тема, мотив или декор, а „медиумна обвивка“, въвличаща хора, епохи, идеи в една непрекъсната процедура на представяне и сравнение, част от неговата духовна топография. В многоликата му средновековна и нова история са вписани редица наративи, легитимиращи го като политически, стопански и културен център на хърватската нация. Пресъздадената от Стилиян Чилингиров пъстра калейдоскопичност, неизброимо количество съвременности, интерпретиращи по различен начин културно-историческата идентичност на хърватите през призмата на индивидулната сетивност, ни дават основание да разглеждаме пътеписа като своеобразна връхна точка в литературните му занимания с Хърватия.

Истини и мистификации в дискурса за славянска принадлежност в Средна Европа и на Балканите. – In: Limes Slavicus, ШУ „Епископ Константин Преславски”, Issue No: 2, 2018, ISSN:2603-3127, 301-323 (49 244 знака – 27 страници х 1800 зн.).

Изследването се фокусира върху привлекателния въображаем политически модел на илиризма с интегрираната в него концепция за универсална монархия, насочена към конструирането на една надрегионална държава – културно, етнически и конфесионално единна и хомогенна, която осигурява миметичната му ретранслация в много от политическите доктрини за национална независимост. Зареден с идеята за нескривания месианизъм и сотирологична роля на славяните в световната история, той функционира като трайна конструкция, умело пренасяна в логиката на националните репрезентации,

успешно трансформирана за нуждите на народностната самоидентификация. Проследени са основни аспекти от изграждането на една „тотализираща иконичност“ чрез наратива за древен произход, териториални граници, езиково единство, национален манталитет, география, национални власти и местни светци. Откроена е посредническата му роля при трансформирането на съществуващите традиции в трайни етнонационални идентичности, извършено чрез преводите на Мавро Орбини, който с „Царството на славяните” слага началото на ранния модерен илиризъм, като големият наратив, написан под формата на *historia rerum gestarum*, ще стане един от основните източници на Паисиевата „История славянобългарска”.

Рецепцията на илиризма - плод на разнообразието от форми, в които се изявява историографската му продукция (хуманистични истории и трактати, исторически поеми, хроники, агиографски произведения и пр.) е обговорена и чрез умелото му навлизане във фолклора, свидетелство за което е епосът на далматинския францисканец Андрия Качич Миошич „Razgovor ugodni naroda slovinskoga“ („Приятен разговор на словинския народ“) от 1756 г. Своеобразен прототип на Ян Коларовата стихотворна апология на славяните „Дъщерята на Славия”. След П. Витезовичевата „Стематография”, тя е втората творба на хърватската литература от онова време, която се слива с българския историопис, литература и фолклор, изпълнявайки градивна роля до средата на миналото столетие. Послужила за източник на Зографската история и типологически близка по предназначение и характер до Паисиевата „История славянобългарска”, нейните исторически мотиви са доразработени в творчеството на Д. Войников и П. Р. Славейков.
Проучването прави опит да се проследи динамиката на зададената матрица за синкретично единство, силно усложнена след утопичните идеи на Юрай Крижанич за „славянско царство“ и особено след национализацията на илирийската идея, извършена от Павел (Павао) Ритер Витезович (1652-1713), превърнала хърватско-илирийското в общ знаменател за южните славяни, доразвита в трудовете на идеолога на младата хърватско-славянска буржоазия д-р Л. Гай (1809-1872) „Нашият народ” (1835) и „Кратко въведение в историята на Велика Илирия” (1836). Въз основа на конкретни примери е мотивиран изводът за непрекъснатото разклащане на нормите на изградения статичен културен идеал, което подлага под съмнение както раждането на универсални идеологически конструкции, каквито са южнославянската, балканската или Дунавската федерация, така и

въображаемият съюз между западните и южните славяни – продукт на система от символи, които имат по-скоро компенсаторен механизъм, отколкото реална социално-историческа основа.

„Авантюристът пред вратата“ на Милан Бегович в репертоара на Народния театър в София. – In: Karbić, Damir i Tihana Luetić (ed.). Hrvati i Bugari. Diplomacija, politika, kultura i znanost. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog povodom 30. obiljetnice uspostave diplomatskih odnosa između Republike Bugarske i Republike Hrvatske, te 25. obljetnice uspostave znanstvene suradnje između Bugarske akademije znanosti i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb, 28.-30. rujna 2022.), Zagreb, 2024. ISBN 978-953-347-533-2, 197-217 (44 495 знака – 24 страници х 1800 зн.).

Текстът хвърля светлина върху един недостатъчно проучен етап от българо-хърватския културен диалог в областта на театралното дело от края на второто десетилетие на XX век. Анализирана е характерната за периода динамика в развитието на философските, естетически, театроведски и литературни идеи, довели до включването на пиесата „Авантюристът пред вратата“ на Милан Бегович в репертоара на Народния театър в София. Успехът й на сцената е интерпретиран като умела реализация на проекта на драматурга Милан Бегович и режисьора Хрисан Цанков за утвърждаване на театъра като автономна естетическа територия. Откроените рецептивни нагласи на театралите и публиката пресъздават един събирателен образ на историческите реалии и стремежите към модерен театър през междувоенните години.

Идейно и технически, изцяло подчинена на схващанията на автора за модерна драма, пиесата „Авантюристът пред вратата“ заедно с философията и теориите на Жан-Мартен Шарко, Пиер Жане, Зигмунд Фройд, Алфред Адлер, Карл Густав Юнг е отражение на изразеното (още през 1894 г.) от Хуго фон Хофманстал разбиране да си модерен, очертано в две основни линии: анализирането на живота и бягството от него – ровенето в мислите и сънищата на човека, размишленията и фантазиите, огледалните образи или съновиденията. Едновременно с това Милан Бегович се опитва да включи в творбата си всички основни елементи от теориите на Луиджи Пирандело, катализиращи метаморфозите в модерния театър и илюстриращи разпада между означаващо и означаемо. Присъщи на тази драма-спектакъл са и особените сценични ефекти, търсената от Милан Бегович т.н. авторска режисура, надграждаща творбата на драматурга.

Поставената от Хрисан Цанков пиеса изцяло отговаря на желанието му да въведе модерен възглед за театралното изкуство. Представянето й на българска сцена е както израз на позаглъхналата идея за сближение на южните славяни, така и плод на желанието за осъвременяване на репертоара на Народния театър с творби от модерната драматургия. Направена е съпоставка между вижданията на възпитаника на Райнхартовите театри в Берлин и нововъденията на Милан Бегович, оформени в годините, когато е главен драматург на престижния Deutsches SchauSpielHaus в Хамбург.

Специално внимание е отделено на театралния дебат в българската преса, свързан с промяната в общия образ на театралното представление, фокусирал вниманието на критиците главно към фигурата на режисьора, натоварена със символика, която задава естетическите параметри на театралното изкуство. Различният код на сценичния изказ, използван от Хрисан Цанков при когото преобладава условността, стилизацията, експресията и търсенето на синтеза: изобщо нервната напрегнатост на епохата между двете световни войни, до голяма степен ще допринесе за успеха на постановката „Авантюристът пред вратата“. Декорът, костюмите, ансамбловата игра на артистите предпоставят смисломоделиращата функция на спектакъла, осъзнават се като елемент в постигането на психологическо и идеологическо въздействие. Зададената от К. Хагеман обща рамка на модерното понятие за режисура присъства навсякъде в модерния сценичен прочит на хърватската драма. Тя е едновременно израз на века и неговия образ, на „тялото на времето“, както и на стремежа на Милан Бегович и Хрисан Цанков към утвърждаването на актуалните за епохата разбирания за модерен театър.

Статии

Vesna Parun's Journey to Bulgaria as Existential Necessity and Challenge to Creativity. In: ÉTUDES Balkaniques – Sofia: Academie des Sciences de Bulgarie. Institut d'etudes Balkaniques & Centre de Thracologie, 1964, Issue No: 3, pp. 459-470, ISSN 0324-1645; ISSN 2534-8574.

Статията разглежда пътеписното творчество на Весна Парун, посветено на България, в чиято оптика си дават среща диалогът за границите и идентичностите, за преодоляването на времето и пространството, за физическото и метафизичното му измерение, за бягството и завръщането. Анализирана е създадената от авторката мозайка

от образи, оформящи представата ѝ за българските топоси, творци, исторически и културни реалии далеч от схематичните картографски описания или дагеротипното отражение на страната. Откроена е хибридната структура на по-голяма част от текстовете ѝ („Море без слънчеви залези“, „Момичето и вятърът“, „Созопол – град на спасението“, „Съзерцавайки птиците“, „Пробудената медна гравюра“ и др.), в които се смесват чертите на есеистична миниатюра, повествование с приключенски елементи, изкуствоведско съчинение, хроника или репортаж. Впечатленията на авторката са интерпретирани като богато нюансирано импресионистично платно, в което духовната ни биография е силно субективизирана, а природният или градският пейзаж са дълбоко свързани с нейния автобиографичен дискурс, превръщайки се в метафоричен образ на философските ѝ прозрения и изминатия през годините житейски път.

Zagreb in Bulgarian Literature during the First Half of the Twentieth Century. In: Études balkaniques, LVI / 3, 2020 – Sofia: Academie des Sciences de Bulgarie. Institut d'etudes Balkaniques & Centre de Thracologie, 2020, Issue No. 3, pp. 709-718. ISSN 0324-1645; ISSN 2534-8574.

Текстът тематизира представата на българската интелигенция за Загреб през първата половина на XX век. Изградените образи на хърватската столица в пътеписите и пътните бележки на Стефан Бобчев „Майски дни в Загреб“, на Александър Божинов – „В Загреб“, на Андрей Протич „Загребски дни” и др. се разглеждат като имаголожки конструкции, подвластни на историческата епоха, политическите условия и литературно-естетическите критерии. Емоционално приповдигнатият публицистичен патос обслужва наратива за славянската утопия, която предвижда единение на южните славяни в културната област. Едновременно с това този основен акцент е трайно съпътстван от оценностяващия, аксиологичен поглед на пътеписеца, за когото индивидуално видяното е интерпретирано в рамките на колективно преживяната идентичност, на регионално валидизирани културни норми. Разказът за изграждащата се имагинерна общност на славянството преминава през филтъра на реалното повествование за манталитета, социалните нагласи, постигнатите успехи от страна на хърватите в областта на образованието, изкуството и културата. Читателят е въведен паралелно в един по-широк европейски цивилизационен контекст, с който българските елити целят да се идентифицират. В пътеписите от междувоенния период акцентът е поставен върху

представянето на Загреб като модерна културна реалия, неговото духовно картографиране става част от един метатекст, чрез който чужденецът се опитва да разгадае културните кодове от миналото през обектива на модерната епоха. Пътят на нашите интелектуалци към хърватската столица през първата половина на XX век, досегът с „другостта" формулира редица от проблемите на собственото ни национално развитие, хоризонтите на собственото ни социално, личностно себепознание, провокира динамичната себерефлексия на „Аза".

Спомени от една лична среща. Иван Шишманов на посещение при владиката Йосип Юрай Щросмайер. – В: сп. История, кн. 5, 2025, ISSN:0861-3710, стр. 504–515. (Web of Science)

Изследването се опитва да хвърли светлина върху един недостатъчно проучен момент от личната биография на Иван Шишманов, свързан с посещението му през 1898 г. при епископ Й. Ю. Щросмайер в Джаково. Целта на настоящия текст е да концептуализира срещата на именития български учен с епископа като динамичен процес на рецептивно общуване, на опознаване на своето чрез чуждото, съпътствано от внимателния анализ на обстоятелствата, определили отделните етапи в развитието на народностното самосъзнание и национално самоопределение от края на XIX век. В този аспект пътеписът „Владика Йосиф Щросмайер. Спомени от една лична среща" се разглежда като визия за конкретните задачи и прагматични стратегии за изпълнение от културните ни елити, въз основа на натрупания времеви опит и херменевтика на историческата ни участ, в които са вплетени рефлексиите на автора за епохата и събитията около личността и делото на Джаковския епископ. Същевременно разказът за пътя може да се възприеме и като своеобразен паноптикум, в който се редуват картини от реалното и въображаемо минало, настояще и бъдеще, идейният патос на повествователя и стремежът за психологическо проникване в човешкия микрокосмос. Процесът на рефлексивно определяне на идентичността поражда акта на съпоставяне на интериорността, паметта и времето. Иван Шишманов разгръща образа на Й. Ю. Щросмайер, спирайки се на феноменологията на спомена и темпоралността, която го предизвиква. Композицията на текста условно е разделена на три части, всяка от които води до окончателното осмисляне на личността на Джаковския владика *a posteriori* въз основа на историческия контекст, различните нива на придобития човешки и социален опит и психологическите нагласи.

Далеч от наивните, романтични представи, Иван Шишманов очертава един детайлно проучен биографичен портрет на просветителя, философа, теолога, политика, писателя, мецената и благодетеля, еднакво значим както за съдбините на собствения си народ, така и за историята на цялото човечество.

Илирийската идеологема като „културен текст" в дискурса за Европа. – В: Балчева, А. (съст.). Европа в културното и политическо битие на българи и хървати. София: Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол", БАН, стр. 190-200, 2014. ISBN 978-954-92231-9-4.

Изследването проблематизира ролята и мястото на илирийската идея във формирането и модифицирането на комплексните процеси на интердискурсивния европейски обмен. Възникването ѝ е представено като логичен резултат от равностойния диалог с редица средновековни европейски идеологеми (тевтонизъм, сарматизъм, хенетизъм), чиито основни елементи са част от хуманистичната епистема през XIVв. и в чиито рамки са се утвърдили трите основни компонента на националните идеологеми – митът за произхода, територията и езика. Богатият ѝ образен инвентар, изработен още от предтечите на илиризма Юрий Шишгорич (*De situ Illyriae et civitate Sibenici*) и Винко Прибоевич (*Oratio de origine successibusque Slavorum*) реактивира античния символен репертоар, (наследен от произведенията на Вергилий и Тит Ливий) в контекста на хуманистичната национална историография, изграждайки своя версия на универсалния национален идиом с политико-интегративни функции. Още в началната фаза на своята реализация, илиризмът изпълнява идеологически функции, добили широк размах по време на модерността, когато са налице инфраструктурните и институционални предпоставки за много по-успешната хоризонтална и най-вече вертикална реализация на неговия образотворчески потенциал. Репрезентативните му средства обхващат многобройни жанрове от латинските хуманистични истории до народния епос, от ренесансовата хералдика (геробове) до илирийските будници и художествени произведения. Поради своя интертекстуален характер, илирийската идеологема релативизира всеки опит за формална периодизация. Все пак нейният обхват и разпространение са най-силни от периода на хуманизма до средата на XIXв., включващ редица рециклирани текстуални препратки от средновековната хронистика и научни или популярни реинтерпретации от най-ново време. Концептуализацията ѝ като „културен

текст“ ни позволява да очертаем в рамките на нейната нормативна и генеративна функции, основната топологична матрица, фокусирана около наратива за древния произход, териториалния обхват, езиковото единство, националната характерология, националната география, националните институтции и националните светци. Всичко това й осигурява и необходимия ресурс, за да се включи като структурираща сила в различни социално-исторически и културни дискурси, оформящи европейския иконографски образ, осигурявайки своевременната трансмисия на идеи в историческото съзнание на южнославянските народи.

Il viaggio di Penčo Slavejkov verso l'Italia e l'inseguimento di una nuova identita dell'intellettuale bulgaro. – In: Etudes balkaniques, Sofia: Academie des Sciences de Bulgarie. Institut d'etudes Balkaniques & Centre de Thracologie, Issue No. 2-3, pp. 234-240, 2012. ISSN 0324-1645.

Статията разглежда пътя на Пенчо Славейков към Италия като брод към осмисляне хоризонтите на настоящето и бъдещето на българския народ и като ключ към ипостасите на творческата му личност, зад които се крият противоречията и сложността на модерното време, конфликтността на старото и новото, „своето“ и „чуждото“. Визията на поета за родината на Данте и Микеланджело кореспондира с една гьотево-ницшеанска космогония, зад която се крие представата за Свръхчовека, призван чрез своята културна мисия към постигането на една висша хуманност, която да се превърне в универсално достояние на човечеството. Духовното му пилигримство в люлката на културата е съпроводено с отдалечаване от възрожденския идентификационен код и намирането на път към конструирането на модерна културна идентичност. Досегът му с „медитеранския дух“ носи печата на неизживения в нашето национално възраждане ренесансово – хуманистичен патос и едно “модерно” (и дори декадентско) противопоставяне на самотната личност на социалния и националния колектив.

Безпокойствата на българската и хърватската модерност в контекста на Първата световна война. (По материали от литературната критика). – В: Българо-хърватски политически и културни отношения през вековете. Сборник, посветен на 75-годишнината на доц. Р. Божилова. София: Институт за балканистика с Център по тракология, БАН, 206-212, 2015. ISBN 978-954-326-260-1.

Изследването е опит да се сравнят някои основни насоки и тенденции в хърватската и българската литературна естетика на авангардизма, стремяща се към отхвърляне на традиционните представи и форми в изкуството, към художествено новаторство и радикална социална и политическа позиция. На фона на предизвиканите промени след Първата световна война е откроен стремежът на отделните творци към разрушаване границите на понятията и разширяване на смисъла на представите за бит, религия, отечество, историческа логика и непоколебимост, изискващи преразглеждане на културноисторическите механизми и двигатели на битието. Акцентирано е върху еклектизма в естетическите платформи, повлияни от идеите на Фр. Ницше, А. Бергсон, творчеството на Х. Бар, Ст. Пшибишевски, Вл. Соловьев и др. Откроени са изявените на страниците на в. "Kokot", "Vijavica", „Везни" нови екзистенциални търсения на У. Донадини и А. Б. Шимич, Гео Милев, Д. Кьорчев, насочени към спасоносната роля на изкуството в света на анархията, омразата и хаоса, към изявената му космополитност и универсалност, към идеите на Ницше за богоравнството, сотирологичната мисия на твореца и гения. Специално внимание е отделено на превъплъщенията на модерния дух в рамките на националната самобитност, които са сред основните проблеми, вълнуващи българската и хърватската критика.

European and National in Antun Gustav Matoš's Travel Notes. In: Colloquia Comparativa Litterarum, Vol 3, No 1 (2017), St. Kliment Ohridski University Press, p. 83-90, 2017, ISSN:2367-7716.

Проучването хвърля светлина върху опозицията европейско – национално, определяща жизнеността и противоречивите черти в творческото битие на Антун Матош, превърнала се в основен методологически принцип при неговото изследване. В текстовете си авторът се отдалечава от просветителско-романтичната парадигма, залагайки основите на едно модернистично изкуство космополитно и универсално, търсейки път за превъплъщенията на модерния дух в рамките на националната самобитност. Индивидуалист, изгнаник, поклонник и пътник, Матош пребивава в дискурса на „етноцентричния индивидуалист", драматично изживяващ състоянието на родината си. В произведенията му "Dojmovi sa pariške izložbe" („Впечатления от парижката изложба"), "Pisma iz Pariža" („Писма от Париж"), "U Munchenu, krajem januara 1908" („В Мюнхен, края на януари 1908); "Od Pariža do Beograda" („От Париж до Белград"); "Od Zagreba do

Beograda“ („От Загреб до Белград“);”Ferije” („Ваканция“); “Pod florentinskim šeširom” („Под Флорентинското небе“);”Od Firenze do Zagreba” („От Флоренция до Загреб“), “Kod kuce” („У дома“), “Oko Lobora” („Около Лобор“) и др. едновременно с желанието му да отрази предизвикателствата на модерността и прогреса, да внесе нови естетически критерии в съзвучие със западноевропейските тенденции, непрекъснато присъства съпоставката с родните културни и политически реалии, желанието за примиряване на традицията с европейските културни стандарти. Изход от заявената дисхармония А. Матош търси по пътя на взаимопроникването, сдвояването на европейско и национално в едно променено космополитно съзнание, способно да припознае чуждата идентичност като „своя“.

Хърватски топоси в българския пътепис в навечерието на Втората световна война. – В: Св. Елдъров, Балчева А., Огнянова, И., Миндова Л. (съст.). Българо-хърватски научни, културни и духовни връзки = Bulgarian-Croatian Scientific, Cultural and Spiritual Relations.София: Институт за балканистика с Център по тракология "Проф. Александър Фол", БАН, стр. 336-349, 2021. ISBN 978-619-7179-18-7.

Изследването се спира върху една по-разширена представа за хърватските културни реалии, постигната в българския пътепис в навечерието на Втората световна война. Заедно с хърватската столица, пред българския читател оживяват Дубровник, Сплит, Шибеник, Хвар, Корчула, изобразени като синтез от древност и съвремие, на чиято територия се наслагват и съгласуват трептенията на множество културни и времеви пластове. Образът на рисуваните исторически градове е обговорен като желано, вълшебно пространство, спасяващо личността от суетата на ежедневието, където всичко земно замира и дава място на съзерцанието на духа. Техните възприятия са разгледани през философските и културно-антропологични анализи на Георг Зимел на „големия град“ и неговата духовна култура. В обектива на жадното за приключения око на пътешественика е откроено желанието му за потапяне в миналото, стремежът да вкуси от неговата непреходност и величие, което го отдалечава от нивелиращия фрагментарен свят на модерната епоха, от „разбягването на сетивата и тяхното десубективиране“.

Из историята на преводната рецепция в словенската, сръбската и хърватската литератури през XIX в. – В: (Не)сравнимото в европейските литератури = THE (In)comparable in the European litteratures. Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, 2018, Международна балканистична конференция. София: УИ „Св. Климент Охридски”, стр. 45–55, 2019, ISBN 978-619-7433-23-4.

Въз основа на конкретни преводни образци изследването цели да открои обвързаността на рецептивния процес с историческата поетика в съответните литератури като белег за „зрелостта“ на националната стилистична база. Сред разнообразните черти, детерминиращи общуването на хърватските, сръбските и словенски книжовници от XIX век с чуждите литератури са откроени две доминанти: комплексната изява на литературните тенденции и привидната объркаост на естетическите критерии при избора на превежданите автори и произведения. Споровете относно качествата и целесъобразността на преводите, своеобразното, често твърде свободно, но винаги насочено третиране на текста, отразяват стремежа към по-богата интерпретация на европейската поетична традиция, към постигането на нови творчески решения, ограничаващи безкритичното заимстване и имитация. Анализираните черти и тенденции в преводите са доказателство за един постъпателен процес на преминаване от затворени към отворени структури, детерминиран от нарастващата активност на реципиента, от осъзнатото разбиране на литературното възприемане като интерпретация и селективно усвояване на активно потърсен и творчески преосмислен художествен опит.

Епископ Й. Ю. Щросмайер – предтеча на културния икуменизъм в Европа. В: сп. Балкани, София: Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“, БАН, кн.4, стр. 35-41, 2015. ISSN 1314-4103.

Текстът изследва приноса на епископ Й. Ю. Щросмайер за „културата на помирението“ – основен приоритет в единението на християните в Европа, като се спира на най-важните моменти от проекта му за религиозно сближение, който се заражда още по време на обучението му в Будапеща и работата му във Виена, където поддържа връзки с представители на други изповедания и се запознава с идеите на Ян Колар, Франтишек Палацки, Франтишек Ригер и др. В мащабната културно-строителна програма, предприета от Джаковския владика се вписват усилията му за запазване на славянските езици при богослужението в католическата църква, въвеждането на тържествено честване на светите

братя Кирил и Методий, изграждането на Южнославянската академия на науките и изкуствата в Загреб (1867); Хърватския университет в Загреб (1874); Джаковската катедрала (1882) и др. Плод на тази изпреварила времето си визия за надмогване на вредния за напредъка на славяните религиозен разкол е предлаганият от епископа план за реорганизация на част от геополитическото пространство на Средна и Югоизточна Европа, явяващо се опит за легитимиране на обединилата южното славянство Хърватия вътре в рамките на разширената и утвърдила своето присъствие на Балканите Хабсбургска империя. Особено внимание е отделено на инициираната от страна на видния философ, теолог и меценат акция в началото на 60-те години на XIX в. в полза на българите, заемащи основно място в идеите му за славянско религиозно единение.

Щрихи от Загреб и Дубровник в творбите на Олга Чавова, Богдана Дочова и Вера Плочева. В: Бейлери, Русана, Екатерина Търпоманова (съст.). Балкански паралели = Balkan Parallels. София: Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, стр. 271-279, 2024. ISBN 978-619-7785-11-1

Статията концептуализира емоционалното картографиране на хърватските земи и културни реалии в творчеството на българските интелектуалки през 20-те и 30-те години на XX в. с оглед на специфичния локален и времеви контекст, в който пътуването чувствително разширява своите дестинации, превръщайки се все повече в метафора на себеизграждането, отдалечена от общонационалното колективно изживяване. Специално внимание е отделено на процеса на дистанциране на “нежния пол” от наложените социални стандарти за женственост, търсеното целенасочено придвижване през различни полета на знанието като част от проекта за личностно обогатяване и себерефлексия. Откроена е заложената в модерността амбивалентност между динамичната трансформация и разколебаната сигурност, които ще рефлектират при обговарянето на конкретния маршрут. Личните впечатления на авторките са представени като отражение на срещите им с традицията и модернизацията, с миналото и новите урбанистични решения, с полета на въображението към едно по-съвършено бъдеще в условията на все по-забързаното технологично време. Визиите им за хърватската и българската идентичност са интерпретирани като част от натрупаната колективна памет, индивидуална себерефлексия и обогатения опит на пътуващия човек.

Черноморието през погледа на българските интелектуалци в началото на XX век. – В: Дзяло, София: Институт за български език, БАН, год. IX, 2021, брой 19; стр. 1-11, ISSN 1314-9067.

Статията анализира отражението на Черноморския културен ареал в пътеписното творчество на българските писатели от началото на XX век, подвластно на историческата епоха, политическите условия и литературно-естетическите критерии, определящи творческите послания и идейно-тематичния обхват на произведенията им. Въпреки малкия си обем възникналите през този период пътеписи на Иван Вазов, Антон Страшимиров, Анна Каменова, Янко Димитров-Торос, Кирил Христов, Дора Габе и др. бележат динамично развитие, като бързо се оттласкват от познавателно-описателния, документално-информативен стил. В опита за обединяване на изкуство и философия при пресъздаване на загадките и тайнствата на морето българските автори имат възможността да се облегнат на непозната преди това скала от усещания, чувства и мисли, на Шопенхауеровия атеизъм, Дионисовия патос „отвъд доброто и злото“, на следи от Кантовата естетическа мисъл, на Ницшеански култ към виталността, енергията, висшата хармония и съвършенство в човека и природата, да се върнат отново към философските системи на Изтока, към вълшебствата на източното въображение. Новосъздадената символистична онтология е особено продуктивна за текстовете през междувоенния период, в които се създава цяла серия от архетипни символизации каквито са браговете, реките, една своеобразна „интуитивна космогония“ според израза на Гастон Башлар. Засиленото лично начало и свързаните с него роля на въображението, белетристична условност, характерни за българския пътепис през тези години придават многопластовост и поетична образност на изложението. Жанровата структура е извънредно благодатна за търсената от творците лична изява на мисли, емоции, настроения, често излизащи извън рамките на сюжетната и композиционна линия. Творческите им дирения ще доведат до динамично развитие на пътеписа с въвеждането на нова образност, стилно-езикови похвати и оригинални композиционни решения.

Градът mirabilia – Венеция в творчеството на хърватските писатели от XIX век. In: Лозанова-Станчева, В., Фол, В. (съст. и ред.). MIRABILIA: чудесно и магическо (= Studia Balcanika 33). София: Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“, БАН, стр. 354-365, 2020, ISBN 978-619-7179-05-7

Изследването се фокусира върху утвърдените в хърватската литература от XIX век представи за Венеция като топос на божественото и магическото, в който действителност и мит се преплитат, а архитектурните форми имат алегоричен и свръхестествен смисъл. Градът приказка, градът тайна е мечтано пространство за Иван Кукулевич Саксински, Иван Трънски, Станко Враз, Антун Немчич, Адолфо Вебер Ткалчевич и редица други хърватски писатели, запленени както от неговата сакрална символика, така и от възможността за реалното вписване на хърватите в неговото историческо битие и културна памет. В повечето текстове едновременно с изградените устойчиви стереотипи, включващи както мотива за величието и блясъка на Венеция, така и мотива за упадъка й, присъства и наратива на стремящия се към еманципация и национална себеизява хърватски елит, изправен пред необходимостта да търси нови алтернативи за своите идентичностни конструкции. Трайното присъствие на италианския итинерарий в хърватската литература прави от този корпус сигурна основа за богати контекстуални интерпретации, изграждащи образа в процеса на неговото търсене. Сравненията между описанията на Венеция, направени от А. Немчич и А. В. Ткалчевич до Я. Полич Камов и М. Бегович дават благодатна основа за проучването на разнородните литературно-исторически времена и многообразно структурираната калейдоскопична оптика, в която се фокусират представите за града.

Женски литературни кръгове на прага на ХХв. Българският и хърватският принос. – В: Малинова, Л., Каролев, Св., Димитрова, М., Йорданова, Кр., Илчева, Р. (съст. и ред.). С възрожденски дух и модерен поглед. Сборник в чест на чл.-кор. проф. Милена Цанева. София: Акад. Изд. „Проф. Марин Дринов", стр. 437-446, 2013. ISBN 9789543225590

Статията е продължение на дългогодишните ми проучвания в областта на модерните стереотипи на поведение и социално общуване, свързани с установяването на женските литературни кръгове – институции, отворени за духовния трансфер на идеи, превърнали се в лаборатории за оформяне на модерната социална и личностна идентичност. Тяхното възникване и функциониране е разгледано като ключ към пресъздаването на визиите, образите и „дискурсите" за жената в българското и хърватското общество от началото на XX в., в които са вградени както проектът за конструиране на национална идентичност, така и процесът на дистанциране от наложените социални стандарти за женственост и

пълноценно експлоатиране на културното поле за обществена реализация. Анализиран е приносът на литературните кръгове в оформянето на трайна градска традиция, белег за настъпилите модернизационни промени и за хармонизирането на неизравнени културни нива благодарение на еднаквите духовни стандарти.

Два хърватски пътеписа за България от началото на XX в. – В: Известия на Института за исторически изследвания, том 41, 2025, стр. 388–400. ISSN 2367-5187.

Статията разглежда отражението на българските исторически реалии от началото на XX век през очите на хърватските елити в контекста на новите културни и ценностни йерархии, навлизащи в обществото и необходимостта от създаване на нови общностни идентификации, Откроена е фигурата на пътешественика, която става все по-многообразна, съчетавайки в себе си писателя, публициста, изследователя и политика. Анализираните текстове са ценен документ за модернизационните процеси сред българите и хърватите, социокултурните закономерности и типология на традиционните прояви на близост между двата народа.

„Чужденецът“ като alter ego на „всекидневния“ човек в творчеството на П. П. Славейков. В: Станчева, Румяна (съст.). Мигриращи култури и социални практики = Migrating cultures and social practices. София: УИ „Св. Климент Охридски“, изд. Академичен кръг по сравнително литературознание, стр. 91-100, 2013. ISBN 978-954-07-3595-5

Изследването концептуализира „чуждостта“ като орис, но и начало на вдъхновение, условие за духовно възкресение в творчеството на П. П. Славейков, призван да заложи основите на едно модернистично изкуство с динамично-трансформационна същност. „Чужденецът“ като *alter ego* на „всекидневния“ човек, космополитен, свободен, често естетизиран е обговорен като неразделна част от неговата поетика, от съграждането, особеното състояние на духа, водещо към нравствен прелом, себепостигане и себепреодоляване. Изтъкната е характерната за краевековието рязка промяна в художествения контекст, ценностни критерии и норми, разпадането на генеалогично-религиозната хомогенност, която ще бъде заменена от плурализма и възможността за безкрайно променяне и амбивалентност на А-за, непрекъснато съизмерващ се с

„другостта" на „чужденеца" син на своята нация. Онтологически наложената позиция на „чуждостта", водеща до болезненото осъзнаване за драматизма на всеки опит обкръжаващият свят да бъде подчинен с мисъл или с действие е съотнесена с „чуждостта", възприета като автономна позиция – себепоставянето в практическо съответствие с проблематизиралата се социална реалност. Да бъдеш тази абсолютно подвижна точка, която съизмерва несъизмеримите светове е кредото на П. П. Славейков в наситената с напрежение реалност. Творчеството му се превръща в „калейдоскоп, надарен със съзнание" (по израза на Бодлер), който трябва да фокусира нови светли перспективи, в едно общество, лишено от своята доскорошна аура.

Пътуването в Европейския Югоизток – исторически и културни перспективи. сп. История, Година XXIX, кн. 2, Аз-буки, 2021, ISSN:0861-3710, с. 197-205, (20402 знака = 11 стр.). (Web of Science)

Настоящият текст представлява обобщено изложение на основните тематични кръгове и проблемни ядра, около които е фокусирана структурата на колективната монография „Култура на пътуването в Европейския Югоизток". Плод на широкомащабен интердисциплинарен научен проект на секция „Култура на Балканите" към Института за балканистика с Център по тракология, изданието включва 33 студии и статии на изтъкнати български и чуждестранни изследователи, обхващащи широк хронологически диапазон от Античността до нашето съвремие и обособени в четири проблемно-тематични части: *Поклонници, пътешественици и дипломати; Пътуването през модерната епоха и неговите наративи; Странстващи сюжети, образи и теми в литературата; Културни и социални практики.* Изброените научни разработки до голяма степен отразяват стремежа на изследователите да се вникне в морфологията на пътуването, включваща основни аспекти от общата история на идеите, манталитетите и културната история.